

ОСВІТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ І БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

Наталка Дудник

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РИТОРИКИ ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ

Прогресивне сьогодення висуває до освіти нові вимоги. Конкурентоспроможним у майбутньому буде той, хто опанував сучасні науки, володіє новітніми способами сприйняття й передачі інформації, є освіченим і практично підготовленим, насамперед, у світоглядному і професійному контексті.

Проблема інноваційних технологій підготовки фахівців у вищій школі – одна з кардинальних у сучасній методиці. Вона є об'єктом дослідження багатьох сучасних вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів, методистів (Д. Брунер, Я.І. Бурлака, І.М. Дичківська, А.З. Кіктенко, М.В. Кларін, О.Г. Кучерявий, І.Я. Лернер, О.М. Любарська, Н.К. Машанова, І.М. Носаченко, І.П. Підласий, Л.В. Пироженко, О.І. Пометун, О.М. Пехота, Р. Раул, В.В. Рибалка, Л.М. Русакова, П.І. Сікорський, С.О. Сисоєва, Е. Торренс, А.В. Фурман, А.В. Хуторський, П.А. Юцявичене та ін.).

Кредитно-модульна система передбачає модульно-рейтинговий контроль засвоєння знань. Поточний та підсумковий контролі знань здійснюються як шляхом усного опитування, написанням студентами реферативних робіт, так і виконанням тестових завдань, письмових контрольних робіт.

Специфікою викладання предмету «Педагогічна риторика» для майбутніх учителів є те, що першорядним завданням, яке постає перед викладачем, є не лише засвоєння студентами основних теоретичних положень курсу, які відносно легко поділити на тематичні модулі та якість засвоєння яких нескладно перевірити за допомогою тестового чи іншого виду контролю. Проблемою є те, що, окрім теоретичних знань, студент зобов'язаний оволодіти цілою системою умінь та навичок, пов'язаних із майбутньою професійною мовленнєвою діяльністю. Практичне спрямування курсу «Педагогічна риторика» зумовило необхідність продумування такої системи оцінювання, яка б враховувала рівень володіння майбутнім вчителем цими риторичними вміннями та навичками.

При розробці програми курсу «Педагогічна риторика» ми спланували роботу над розвитком риторичних умінь студентів, взявши за основу загальну класифікацію педагогічних умінь Н.В. Кузьміної, А.І. Щербакова та Д.Ф. Ніколенка, до якої авторами введено організаторські, конструктивні, комунікативні, гностичні та прикладні вміння. Кожен із цих видів умінь

передбачає високий рівень володіння мистецтвом мовлення. Тому першорядним нашим завданням при складанні програми була необхідність, по-перше, такого розміщення навчального матеріалу за тематичними модулями, при якому б вищезазначена структура умінь була повністю або частково врахована при визначенні основних напрямків діяльності студентів з метою формування у них риторичних умінь. По-друге, передбачення такої послідовності вивчення теоретичного матеріалу, яка б допомагала всебічному і послідовному розвитку мовленнєвої майстерності майбутніх учителів. З цією метою програмою пропонується оцінювання студентів і за знання ними теоретичного матеріалу, і за виконання вправ та завдань практичного характеру на кожному занятті. Основним принципом добору системи вправ є принцип «від простого до складного», який дає змогу ускладнювати вправи та завдання і у горизонтальному (від першого до останнього заняття), і у вертикальному (протягом одного заняття) напрямку.

У плануванні курсу педагогічної риторики за модульною технологією враховуємо результати досліджень і такі педагогічні правила:

1) навчальний матеріал потрібно конструювати таким чином, щоб він у вигляді модульної програми або модуля цілком забезпечував досягнення кожним студентом поставлених перед ним дидактичних цілей;

2) навчальний матеріал модуля повинен бути закінченим блоком, щоб можна було (відповідно до комплексної дидактичної мети) конструювати єдиний зміст навчання з окремих модулів [6, 27].

Процес створення програми курсу за модульною технологією складається з таких етапів: побудова структури навчального курсу (виділення модулів) → побудова структури модулів (виділення навчальних елементів) і формування їхнього змісту → виділення навчальних елементів відповідно до інваріантного складу і форми модуля.

Мета педагогічної риторики – навчаючи ефективного спілкування у професійній сфері, формувати національну мовно-риторичну особистість елітарного типу.

У зміст уводимо блоки «Історія риторики» і «Теорія риторики», без яких, на нашу думку, неможливо сформулювати повноцінне уявлення про сучасну риторику. У цілому зміст предмета передбачає 4 основні («Історія риторики», «Теоретична риторика», «Практична риторика», «Техніка риторики») і 2 допоміжні модулі («Вступ», «Вихідний, підсумковий контроль»).

У модулі «Вступ» подається мінімальна інформація, необхідна для усвідомлення змісту навчального курсу риторики, з'ясовуються точки перетину і взаємодії її з іншими науками. З огляду на специфіку студентської аудиторії (майбутні вчителі) приділяємо увагу особливостям педагогічного спілкування. Другий модуль («Історія риторики») з'ясовує етапи становлення риторики, ознайомлює з риторичною спадщиною минулого, кращими риторичними традиціями і надбаннями, а також досвідом видатних ри-

торів. Теоретичну базу навчальної дисципліни становить третій модуль («Теоретична риторика»), що повною мірою відображає специфіку майбутнього фаху студентів. У ньому представлені найтипівіші класифікації видів і жанрів ораторських промов взагалі і жанрів педагогічного мовлення зокрема. Поняття мовленнєвого жанру конкретизує зміст роботи з риторики, поняття жанру педагогічного мовлення слугує своєрідним орієнтиром у навчанні риторики майбутніх учителів. Вибір доречного жанру і раціональне його використання у професійній діяльності вчителя є важливою передумовою успішної діяльності й професійного росту. Модуль «Практична риторика» своїм змістом спрямований на формування риторично грамотної поведінки вчителя у різних ситуаціях: при підготовці виступу, конструюванні діалогу, використанні різних жанрів професійного мовлення тощо. Важлива для вчителя інформація міститься у модулі «Техніка риторики», що передбачає вивчення мови тіла, жестів, міміки та інших невербальних засобів спілкування. Оволодіння технікою мовлення сприятиме налагодженню контакту з учнями, формуванню власного стилю, успішній реалізації завдань навчання і виховання.

Кожний модуль передбачає засвоєння відповідних термінів (ключових понять) з метою формування у студентів повноцінного понятійного апарату.

Комплексна мета курсу риторики полягає в тому, щоб, по-перше, дати студентам гарну професійно орієнтовану мовно-риторичну освіту як елемент національної культури; по-друге, формувати цілісну національну мовно-риторичну особистість елітарного типу. Ця мета є висхідною передумовою побудови структури курсу риторики. Відповідно до мети і завдань курсу ключовими поняттями вважаємо «ораторська мова», «мовні засоби риторичної майстерності», «ефективне педагогічне спілкування», «жанри мовлення учителя», «образ учителя як комунікативного лідера», «контакт учителя з аудиторією», «риторична компетенція», «риторичний ідеал».

Ефективність засвоєння знань регулюють різні фактори. Добираючи навчальний матеріал, враховуємо особливості матеріалу, що вивчається на заняттях, і матеріалу, призначеного для самостійного опрацювання. Обов'язковими взаємопов'язаними компонентами дидактичного процесу є мотивація навчання, навчальна діяльність і керування нею викладачем. Розглянемо кожен із них.

Загальновідомо, що врахування мотивів будь-якої діяльності забезпечує її ефективність. Ще Я.А. Коменський говорив: «Яке б заняття не починати, потрібно насамперед викликати в учнів серйозну любов до нього, довівши переваги цього предмета, його користь, приємність і що тільки можна» [4, 128]. Під мотивами навчальної діяльності прийнято розуміти наявність таких факторів, що спричиняють зростання пізнавальної активності. Таким чином, беремо до уваги той факт, що навчальний процес як спосіб студентської діяльності має орієнтуватися не тільки на засвоєння

знань, а й на розвиток особистості, передусім на вивчення й урахування її мотиваційної сфери. Провідними навчальними мотивами студентів, на думку психологів, є «професійні» й «особистого престижу», менш важливими вважаються «прагматичні» (одержати диплом про вищу освіту) і «пізнавальні» [3]. Ураховуючи ці дані, навчальний процес варто спрямувати на посилення пізнавального мотиву. Для забезпечення необхідної мотиваційної основи навчального процесу викладач повинен, по-перше, розкрити головну мету і завдання педагогічної риторики, по-друге, наголосити на необхідності й актуальності знань, умінь і навичок, що набуваються у процесі її вивчення, у повсякденному житті та для професійного становлення, по-третє, використовувати інноваційні технології навчання, по-четверте, розробити оригінальну систему завдань, яка б сприяла формуванню фахово й життєво важливих умінь і навичок на заняттях і пожвавила пізнавальний інтерес у процесі самостійної роботи; по-п'яте, розробити критерії оцінювання, що містили б систему заохочень, ознайомити з ними студентів.

У вищих навчальних закладах використовуються такі види контролю, як попередній, поточний, модульний, семестровий, річний, контроль залишкових знань і державна атестація. Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, варто розмежовувати поняття «контроль досягнень» і «контроль володіння». Контроль досягнень є «експертизою досягнення специфічних цілей – контроль того, чого навчили», а контроль володіння, навпаки, є «експертизою/перевіркою того, що людина може робити/знати у зв'язку із застосуванням предмета в реальному світі» [2, 183]. Таким чином, перший відображає внутрішню перспективу, а другий – зовнішню. У практичній діяльності викладача переважає контроль досягнень, що дає змогу одержувати зворотну інформацію. Однак при комунікативному тестуванні відмінність між ними незначна. «Рекомендаціями..» передбачено такі види контролю: нефіксований і фіксований, поточний і підсумковий, прямий і непрямий; контроль умінь і контроль знань; суб'єктивний і об'єктивний; глобальний і аналітичний; контроль з боку інших осіб і самоконтроль.

До засобів оцінювання знань і вмінь відносимо набір вправ і завдань (тестів), систему теоретичних запитань, передбачених при усному оцінюванні, перелік проектів і творчих робіт, необхідних для прийняття рішення щодо рівня засвоєння модуля студентом. Названі засоби використовуємо не тільки для формального визначення рівня оволодіння студентом необхідними для зарахування кредитів результатами навчання, але й для самооцінювання і самоконтролю. Результатами навчання вважаємо «результати оцінювання компетенцій, набутих студентом після завершення процесу вивчення навчального матеріалу окремого модуля (навчальної дисципліни) або завершення навчання на певному освітньо-кваліфікаційному рівні» [5, 69]. Результати навчання (а саме – що студент повинен знати, розуміти і/або вміти продемонструвати після завершення процесу навчання) визна-

чаємо за відповідними критеріями оцінювання знань і вмінь, тобто за системою вимог до рівня знань і вмінь студента. Критерії передбачено для кожного модуля та його структурних елементів.

Поточний контроль має на меті оцінювання практичного й теоретичного компонентів інтегрованих знань студента з конкретного змістового модуля. Поточний контроль реалізується у формі усного опитування, співбесіди, практичних завдань, захисту рефератів, творчих і аналітичних робіт, передбачених робочою програмою модуля (навчальної дисципліни) тощо. У результаті такого виду перевірки студентові ставиться модульна оцінка. Метою модульного контролю є оцінювання досягнень студента з вивчення матеріалу змістового модуля за результатами поточного і підсумкового контролю. Семестровий контроль визначається навчальними планами і робочою програмою навчальної дисципліни за семестр. Результати семестрового контролю залежать від сумарної модульної оцінки, максимальне значення якої – 100 балів. Таким чином, сумарну модульну оцінку вважаємо семестровою екзаменаційною (заліковою) оцінкою.

Поділ матеріалу навчальної дисципліни на змістові модулі, види занять, види індивідуальних робіт студентів, максимальна кількість балів для оцінювання результатів поточного контролю і контрольних заходів кожного модуля загальноприйняті й регламентуються робочою навчальною програмою. Модульний контроль обов'язковий для студентів; протягом навчального семестру з риторики (при кількості годин – 54) проводиться один модульний контроль, якщо більше годин – два.

Оскільки оцінювання є невід'ємним складником навчального процесу, то з його критеріями ознайомлюємо студентів на першому занятті.

Відповідно до навчальних цілей, зазначених у програмі з риторики, є потреба проведення на першому занятті вхідного тестування, що дає змогу виявити базові знання і вміння для успішного засвоєння теоретичного матеріалу й формування вмінь і навичок. Так, на першому занятті з риторики студентам можна запропонувати перелік запитань, які допоможуть вияснити мотиви та інтереси студентів.

З метою ефективного оцінювання після розподілу дисципліни на модулі визначаємо структуру елементів знань і вмінь, виділяємо параметри для контролю. Для кожного з контрольних параметрів встановлюємо максимальну кількість балів, модульну кількість головних знань, практичних умінь для актуалізації й планового повторення, обґрунтовуємо їхнє місце у структурі підконтрольних нових знанневих елементів. При оцінюванні досягнень студентів на лекційно-практичних заняттях враховується таке: повідомлення на лекційному занятті (3–6 балів); усна відповідь на практичному занятті (1–12); виконання практичного завдання (1–12); доповнення до відповіді (3–6); творче завдання (1–12); реферат і його презентація (1–12); поточне тестування (за кожну правильну відповідь – 1–3); виконання завдань однієї контрольної роботи (1–12); публічне виголошення промови

(1–12); присутність на занятті (1); правильне, багате й оригінальне мовлення (5); модульний контроль (30).

Кількість балів мотивується обсягом інформації, складністю завдання або запитання, характером виконання, рівнем творчості й самостійності тощо.

Окремо варто сказати про тестування. Тест розглядаємо як інструмент оцінювання, що «складається з набору запитань, розроблених для вимірювання окресленого поля навчальних завдань; його проводять за певних умов (наприклад, таких, як часові обмеження, дозвіл користуватися підручниками тощо) [1, с. 311]». Крім вхідного тесту, проводиться поточне і контрольне тестування. При цьому використовуємо такі види тестів: 1) на вибір відповіді; 2) на надання відповіді; 3) обмеженого виконання; 4) розширеного виконання.

Таким чином, комплексне використання сучасних інноваційних технологій, методів і засобів навчання сприятиме оптимізації навчального процесу, забезпеченню формування життєво і професійно важливих мовно-риторичних умінь та навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гронлунд Н.Е. Оцінювання студентської успішності: практ. посіб. / Норман Гронлунд. – К.: Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2005. – 312 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання; наук. ред. українського вид. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Евгений Павлович Ильин. – С.Пб.: Питер, 2003. – 512 с.
4. Коменский Я.А. Великая дидактика: хрестоматия по истории зарубежной педагогики: [учеб. пос. для студ. пед ин-тов / Ян Амос Коменский; сост. и автор ввднх статей А.И. Пискунов. – [2-е изд., перераб.]. – М.: Просвещение, 1981. – С. 80–161.
5. Руданський Ю.К. Оцінювання знань та визначення рейтингу студентів у кредитно-модульній системі підготовки фахівців / Руданський Ю.К. Павлиш В.А., Загородній А.Г.: зб. наук. пр. науково-дослідного ін-ту українознавства. – К.: Фоліант, 2007. – Т. XIII. – С. 69–75.
6. Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування: моногр. / Тетяна Дмитрівна Щербан. – К.: Міленіум, 2004. – 346 с.